Despre istoriile literare

Un singur lucru, dar care mie mi se pare esential, n-a fost observat în legãturã cu *Istoria criticã* din care am publicat primul volum si anume sensul pe care l-am dat citãrii frecvente a opiniilor anterioare despre operele literare ale trecutului. N-a scãpat, fireste, ochiului vigilent al comentatorilor faptul ca atare de a nu trece sub tãcere bibliografia criticã. Ar fi fost si greu, dat fiind cã, specie didacticã la origine, istoria literaturii, indiferent de originalitatea ei, n-a fãcut de obicei caz de istoria receptãrii. A receptãrii critice, vreau sã spun. Problema mea, cînd am repus în drepturi critica de dinainte, n-a fost doar una moralã, de onestitate, as zice, a recunoasterii meritelor unor precursori. A fost si una stiintificã. Remarcasem, parcurgînd atît operele, cît si imaginile lor în epocã sau mai tîrziu, cã, mai cu seamã în cazul unor opere de care ne despart secole, lectura ori relectura textelor oferã mai putine satisfactii istoricului decît aceea a comentariilor critice, concomitente ori succesive, acceptabile sau depãsite, contradictorii sau asemãnãtoare. Cu alte cuvinte, bãgasem de seamã cã refacerea procesului de receptare continuã sã ne intereseze si atunci cînd operele însesi ne apar desuete sau, pur si simplu, moarte estetic.

E. Lovinescu punea aceastã constatare la baza teoriei lui asupra mutatiei valorilor estetice. Mi-a trebuit un timp ca sã mã conving de valabilitatea tezei. Cînd eram tînãr, conveneam cu oarecare neplãcere la ideea relativitãtii în timp a valorii. Preferam s-o cred absolutã. Astãzi înteleg cã Lovinescu avea dreptate. Schimbarea codului - estetic, etic, religios etc. - afectează valoarea, deseori ireversibil, si, o datã excluse din canon, operele pot deveni obiect de studiu academic, dar nu mai sînt citite din plãcere. în schimb, tesãtura de opinii, aprecieri, polemici din jurul operelor vechi îsi pãstreazã uneori o miraculoasã actualitate. Altfel spus, contextul operelor se dovedeste mai putin sensibil la variatiile de timp si de mentalitate decît textul lor. Critica, sub toate formele ei, are o posteritate mai lungã si mai sigurã decît arta. Nouãzeci la sutã din autorii care fac obiectul analizelor lui Sainte Beuve din *Lundis*-uri, de exemplu, au fost dati uitãrii. Paginile criticului despre ei se citesc încã, si cu ce bucurie! Iar cînd receptarea e urmãritã sistematic, istoria literarã reuseste sã devinã mai palpitantã decît simplul comentariu, din unghiul de astãzi, al operei.

Nu vreau sã relansez disputa din jurul lui Eminescu. Dar nu mã îndoiesc cã, nu peste mult timp, poezia lui va avea mai putini cititori (nu-i iau în discutie pe studiosi, pe specialisti, pe profesorii de

literaturã) decît studiile care vor descrie felul în care poetul a fost citit de cãtre Maiorescu în anii '80 ai secolului XIX, de cãtre Cãlinescu dupã cincizeci de ani sau de I. Negoitescu în deceniile 6-7 ale secolului XX. N-am idee pe cîti cititori mai poate conta în anul 2000 *Tiganiada,* dar o criticã a criticii referitoare la epopeea lui Budai ar conta, fãrã nici o îndoialã, pe destui cititori, mai ales dacã ar fi bine fãcutã.

Nu trebuie sã se tragã numaidecît de aici concluzia cã arta are o viatã mai scurtã decît critica. în definitiv, n-avem destule dovezi în sprijinul ei, dat fiind cã, în ce priveste, critica existã abia de cîteva secole. Problema mea era capitolul de receptare din istoriile literare. El lipseste, spuneam, din toate. Motivul lipsei fiind traditia didacticã a unor astfel de lucrãri ori orgoliul de a fi original al autorilor lor, rezultatul e cã istoricii literaturii îsi retează cu mîna lor o bunã parte din sansa de a fi cititi în viitor. Restituirea climatului intelectual în care, de-a lungul vremii, au avut loc confruntãri de judecãti si de opinii este un factor de conservare important, ca alcoolul în care se tin fructele. Lucrînd la *Istoria criticã* nici nu mi-am pus, la drept vorbind, problema în acesti termeni, cum sã-i numesc, interesati. Dar m-am gîndit cã este cinstit sã-i indic cititorului sursa de satisfactie cea mai vie pe care o descoperisem eu însumi si anume freamãtul stîrnit în jurul unor opere, multe tãcute astãzi, ca o pãdure desfrunzitã, de cuvîntul criticilor de ieri sau de astãzi. Orice operã are o astfel de umbrã în mijlocul cãreia strãluceste. Luati-i umbra si dispare strãlucirea. O istorie a literaturii trebuie sã fie si una a criticii acestei literaturi, a umbrei care protejeazã operele de uitarea deplinã.